

smrt, a i onda kada jeste smrt nije ništavilo.

Svih jedanaest novela ove zbirke organizovano je, dakle, oko te pukotine u biću, oko te tamne tačke koja se širi i puca do potpunog mraka pred očima, upravo tim mrakom osvetljavajući predeo potreban čitaocu. Bošković voli iznenadnost, zaobilazne puteve do mesta udesa i svaka njegova novela ima te pripovedačke krivine, digresije, a one su svedočenje epskog u Boškovićevom literarnom postupku i mogućnosti da se reljefnije ocrtaju situacije i okolnosti koje dovode do stvaranja procesa u čoveku, do lomova u njegovoj sudbini.

Motivski, jedan broj pripovedaka u ovoj knjizi ima predloške u klasiци ili modernoj literaturi. U noveli *Preko pepela*, partizan Aram, po partizanskoj dužnosti, bez mnogo kolebanja, bez mnogo psihologije, sretnja svoju verenicu Tamaru, koja je pristupila neprijatelju, izdala revoluciju i njega, Arama. Ali, Aram se nakon rata susreće s Tamarinom sestrom Danajom, i taj susret je već dovoljan za onu pukotinu u biću, za pripovedačku neodumicu, za formiranje jezgra zagonetke u životu tkivu života. Aram ne zna da li odista voli Danaju ili Tamaru u Danaji, njega muči položaj u kome se obreo u životu, dilema, no Bošković se i nije trudio da proдре dublje u taj odnos, da tu novu dilemu učini stvarnijom, sudbonosnijom i istinitijom, on se zadovoljava naznačenjem dileme i sklopom situacija koje dilemu omogućavaju.

Takav prozni postupak čini da Boškovićeve pripovetke ukazuju put, ali na prvom raskršću spremne su da izruče svoje junake i prepuste ih njihovoj daljoj sudbini koja ništa dobro ne obećava. Takva je i pripovetka *Bezazlen smijeh*, prilično papiñata, gotovo nasilnički raspoložena za saopštavanja koja nemaju istinovrednosnu, životobitnu podlogu.

Pripovetka *Tri crvene košulje*, međutim, upravo ima tu crvenu nit koja nedostaje prethodnoj, ima veliki kamen temeljac od koga polazi, ima duboko izvorište u krvi koju je uzela za svoju prožimajuću boju. Biće ove pripovetke ne zatičemo zategnuto između stvarnosti i pripovedanja, već ostvareno pripovedanjem stvarnosti. Bošković je ovom novelom pokazao da je kao pripovedač najbolji onda kada pripoveda jednostavno i kada ljudske sudbine ne vezuje sam u čvorove i ne otiskuje niz stramputice nego ih prima takve kakve jesu: kao život i kao smrt, kao herojstvo i kao strah, kao vazduh i kao disanje.

Tri crvene košulje je snažna slika revolucije i ustanka u jednom slobodarskom kraju, a *Balada o lukavom* ima sve elemente bajkovitog pričanja, ali se čaranja po životu već rasećanja i doticanja njegove biti. *Naličje sjenke* je još jedna uspela novela u ovoj knjizi, a poslednja *Još o groblju i grobovima* svojom porukom u potpunosti otkriva piščev stav prema životu i svetu, dubokoljudski, zaverenički odan postojanju i smislu, prožet do kraja nepristajanjem na bezvreme i ništavilo.

Boškovićeva knjiga novela ostavlja na čitaoca utisak bliskog prepoznavanja stvarnosti; Bošković se predstavlja kao pripovedač koji u lakoću govora ima vešto da uklopi i zamke ćutanja. Nekoliko novela ovde je izmaklo tim zamkama, dogodilo se samo kao govor i samo kao pripovedanje, no one bolje, podvučene i na ovom mestu, napojene u ime života prazninom življenja, prazninom koju je nemoguće odstraniti iz bića, ne samo da svedoče jedno vreme događanja i vreme rasta, dospevanja, formiranja jednog pripovedača, one su tu i sa dovoljno budućnosti u sebi.

Dragoljub Jeknić

MIODRAG PERIŠIĆ: »ALHEMIČARSKI KROKODIL«

ICS, Beograd, 1974.

Alhemičarski krokodil je zbirka kratkih poetskih zapisa u prozi koja počiva na

principu slobodnog poetskog fundiranja, tvorevina, lišena opredeljenja za ciklusnu sferu kazivanja, obeležena tematsko-motivskim i idejnim individualitetom i samosvojnošću, međutim, to ne znači da se u njenim okvirima ne mogu izdiferencirati izvesne zajedničke spone u poetskom kazivanju, koje se permanentno ukazuju od teksta do teksta, gradeći tako jedan specifičkom međusobno spregnutih poetskih struktura. Na primer, obrazac *slepih i gladnih dubina* lajtmotivski se utkiva u biće nekoliko pesama i da se naslutiti u dubinskoj strukturi ostalih kao svojevrsna poetska nadgradnja u kojoj se dotiču i završavaju brojna lutanja od predmeta do predmeta kao rezultat stvaralačke potrebe da se zatvori umetnički krug građen od raznovrsnih segmenata.

Fenomen *dubine* u ovoj poeziji dobija projekciju nekoliko mogućih tumačenja. Pre svega, *dubina* se ukazuje kao agens stvaralačkog čina, kao podsticaj buđenja iluzionističkih pasaža poetskog koji vode ka otelotvorenju konkretnog pesničkog akta (*Bunar*), zatim, jedna opštna misaona koncepcija *dubine* koja sadrži impulse o čoveku i svetu, o individualnoj nemoci u sagledavanju izvesnih zakonitosti kozme koji, nepogrešivim svojim dubinskim tokovima, menjaju lice površine (*Površina morska i dubina*), ili, jedna od mogućih interpretacija jeste *dubina* kao daleki postavljeni cilj poetskog pretraživanja, kome se teži kao životvornoj poetsko-meditativnoj viziji u kojoj se ostvaruju lirski modaliteti svakodnevnog življenja u punom bogatstvu, a koji su, u krajnjoj liniji, polazni pesnikov uzor.

Ustaljeni poetski rekviziti Perišićevih proznih zapisa su: reka, mračne dubine vodenih prostora, ponori, čamci obezglavljeni u buri i mirni u rukama veslača, zatim opet voda u raznim modifikacijama svoje pojavnosti... Gradeći svoju lirsku imaginaciju, autor se, često, opredeljuje za minuciozni spoj igre i fantazmagoričnih danteovskih vizija podzemnog bivstvovanja koje prožimaju njegovu meditaciju o životu i potpuno autonomne opservacije sveta. Perišićeva pesničko biće doživljava i registruje se spoljašnje manifestacije života kroz inventivnost slika u kojima se ta pojavnost ukazuje u najvišoj pulsaciji poetskog čina. Svaki zapis, poetski tekst, definiše se kao koherentna, pažljivo izgrađivana slika u čijoj se arhitektistici registruje punoća i zgušnjutost pretakanja sveta u kondenzovanu stvarnost pesničkog individualiteta:

»da nije grobarom, bio bi crv. tile je njegova
visina,
dubina, njegov jedini vrt. noću, skriven
tamom, prevlači
u reku već sahranjene i tako spasava trpku
ornicu za
sebe. danj proteknu pre no što ga nađu
sa otvrdlim
komadom ilovače među zubima.«

Alhemičarski krokodil je zbirka ne velika po obimu ali individualna i snažna po raznovrsnosti životnih oblika koje sublimira, kompaktna u gradnji jednog autonomnog misaonog sistema i široko otvorena pred svekolikim oblicima materijalnog i duhovnog sveta koje, po određenim koncepcijskim principima, ugrađuje u svoj lirski totalitet. Lišena hermetičnosti, opredeljena za pesmu koja će nositi misao, ideju pre svega, ova poezija, jednostavnošću u formi i verbalno-leksičkom materijalu, potencira misao kao krajnje ishodište i misao pesničkog teksta. Otuda, verovatno, proizlazi utisak da su ovi prozni zapisi lišeni inovacijskih oznaka, jer Perišić polazi od postulata da misaona svojstva i senzibilitet poetskog teksta najpotpunije mogu da se antcipiraju ako se postigne otvorenost u kazivanju, izrazu, i verbalna jednostavnost koja se, ipak ne, spušta do nivoa oveštalih verbalnih ornamentata.

Zorica Stojanović

ALIRIZAH GAŠI: »CRVENO, CRNO«

»Svetlost«, Sarajevo, 1973.

Nova knjiga Alirizaha Gašija ne donosi pesme bolje, drukčije od onih u njegovoj prvoj zbirci *Okrenut vjetru*, ali pokazuje da je pesnik više radio na nenoj celovitosti, na ciklusnim sazimanjima. Ovde ništa nije rasuto, svaka je pesma našla svoje mesto u lirskim krugovima od kojih je najširi prvi *Sav od jauka*.

U tom ciklusu čitamo pesme o životu koji je sav od jauka, o čoveku kome nema povratka, o smrti protiv koje ništa ne pomaže. To su redovno kratki lirski doticaji iste teme, varijacije, izmenjivanja iste misli.

Sav si od jauka i više ništa osim bleska smrtnog ne očekuj, tvoje je da živiš tako kako čovek živi i nestaneš, jednom da se smiriš, jer spasa ti nema, ništa si i ništa čudesno učiniti ne možeš. Oko toga se vrte sve Gašijeve pesme ovog ciklusa, tom vrtjom sve više dubeci ponor u koji se konačno pada. Život je jauk koji dotrajava, koji se raspada u svom odjekivanju, koji se ograničeno otima tišini koja odavud navalljuje i zadržuje. Gaši to savršeno jasno vidi i zna, svestan je uzaludnosti otimanja i upravo je tako zgusnut u svim ovim pesmama kao jauk koga unutrašnja čvrstina spasava naglog razlamanja.

Pomiren sa svojom sudbinom čoveka, u ostalim ciklusima knjige Gaši meditira o prolaznosti ljubavi, majci i dalekom zavičaju, orlu čija je »sudba u začaranom krugu«, o »božanskom vrhu Rugove« na koji se popeti i videti odozgo »polje ravno« i »dečanske zvonike« znači — »presvisnuti od ljepote«.

Sve su to manje-više lepe pesničke slike, istinski pesnički doživljaji sveta i njegovih raskoši, doticaji života i slutnje njegovih metamorfoza. Čovek ne može preći granicu svoga životnog kruga, ali to saznanje nije omelo Gašija da ostvari pesničku knjigu zasićenu toplinom ljudskog razumevanja, toplinom čovekovog prisustva u svetu. Čovek je takav kakav jeste, smrtan, ali su ljudski duh i rad beskrajni kao i sama zemlja — biće sebe u kosmosu.

Tragični akcenti Gašijeve knjige misu, dakle, isisani iz apstrakcije, već imaju svoje čisto poreklo u našem biću, u njegovom hiljadugodišnjem iskustvu. Čovek se neprestano rađa i umire, propada i obnavlja, i Gašijeve pesme tako izviru jedna iz druge, a knjiga u celini, a to je i originalna njena simbolika, izvire iz narodne poezije, u njoj nalazi svoje pesmotvorno uporište, koren na kome temelji stablo. Otuda ispred svakog ciklusa moto iz narodne poezije, otud to prožimajuće tkanje narodske mudrosti i eliptičnosti Gašijevih pesama.

Na narodnoj poeziji Gaši gradi i svoj odnos prema svetu, na nenoj lirskoj prozračnosti zasniva svoju refleksiju i na njenom epskom izrazu tvori svoju viziju vremena, svoju pesničku zagledanost u prostor i beskraj, u iskon i kontinuitet trajanja.

Da nije još tog prejakog uticaja na ovu poeziju pesnika Anđelka Vuletića i Duška Trifunovića, pa i Dare Sekulić, zbilja bi se moglo govoriti o nepatvorenoj svežini jednog pesničkog glasa, o obnovi pesničkog trenutka. Ali, naročito je Vuletić prisutan po načinu na koji se tvori pesma — igrom izmene reči, produžavanjem, produbljanjem njihovog smisla u novim situacijama, u novim sklopovima zajedništva reči u rečenici. No, i pored toga, Gašijeve pesma ima svoj zvuk, svoju boju, svoju misao koju ne koristi kao mogućnost eksplozije pesme, već koja se ovde čuva škrtošću i tananošću izraza. Ovaj pesnik, dakle, ne rasipa iskustvo koje život stvara, već ga sublimira u trenutke koji imaju šanse da istraju.

Dragoljub Jeknić